

nak. De olyan is akadt, mint a két Heródes. Az öregebb csak azért tudakozódott utána, hogy elveszítse, hogy védekezni tudjon ellene. Harminc évre rá a fiatalabb is „kereste a módját annak, hogy valahol lássa” (Lk 9, 9), de bezárt szívvel akarta szemügyre venni. Meg se fordult a fejében, hogy igazán közel engedje magához. Olyan közel, hogy attól már a saját élete is veszélybe kerüljön.

Ha nyílt szív, csodálkozásra kész figyelem és alázatosság kell minden találkozásához, akkor a Jézussal való találkozásunk még inkább megkívánja mindezt. Pilinszky írta: „Meg kell tanulnunk vágyakozni az után, ami a miénk.” Ez a vágyakozás teszi gazdaggá az adventet és a karácsonyt, ez vezet igazán ünnepi módon Jézushoz s azokhoz az emberekhez is, akikkel együtt ünnepelünk.

NAPLÓ

In memoriam

Vankóné Dudás Julianna

A művészetek igazsága nem tűri a magas és a mély jelzõt, melyről annyit vitáztak. Egy a művészet törvénye képen és írásműben, s adva van a fejlődés lehetősége. S az már nem ílés-ficamnak róható fel, ha manapság a naivak egyre keresettebbek.

Az idén tavasszal, 65 éves korában elhunyt Vankóné Dudás Julianna elsősorban mint paraszt-festő volt közismert, jóllehet a nép világának és műveltségének emlékezet-hordozójaként írta be a nevét a magyar néprajzba, az emlékezetének, „amely az emberi mű maradandósága, a lét folytonossága érdekében állandóan megküzd a mulandósággal” (Bálint Sándor). Vagyis azok közé tartozott, akik a népi tudásnak teljes birtokában voltak.

Régi idők fajtája – mondhatnók tömören –, még közelebb az éghez, a természet romlatlan szépségeihez, de magához az emberhez is, aki tudott ünnepelni, s munkáját virág- és szőlőfüzérrel koszorúzta. Nem idill ez, hanem realitásokban tettenért fény, életvitelben megtapasztalható arány.

Dudás Juli képeit színeiről ismerjük meg elsősorban, az utolérhetően derűs kolorit-ról, s már „csak” szokásismeret kell, hogy tudjuk, miről szólnak. Milyen-rend járta a galgamenti lakodalomban, hány a pásztora a betlehemezőnek, vagy milyen is az „egyezős régi tánc”, hogy néhány példát említsünk. Híres könyve: a Falum, Galgamácsa immár második, bővített kiadást ért meg a Studia Comitatusia sorozatban. A falusi élet monográfiája ez – irodalmi igényvel megírva –, a népi emlékezet bámulatos enciklopédiája, egy elvesző (elveszett?) életforma tablója, melyet – mint azt a korábban az Emlékül hagyom c. kötetben olvashattuk – „teljesen átszótték a szebbnél szebb szokások, hagyományok, valamint babonák és hiedelmek”. És az esztendő szakrális forgása határozta meg, az a metafizikai érzékenységu „megrögzöttség”, amely fölemelte a hétköznapiakat is.

A Vigilia hasábjain – Rónay György jóvoltából – annak idején képeivel jelentkezett Vankóné Dudás Juli, az akkor már világhírű festőasszony, hiszen nemzetközi katalógusokban neve kiemelten szerepelt, s színeit mecsodálták Párizstól Tokióig.

E sorok legyenek a Gémes Eszterek, Berényi Andrásné körébe tartozó író Dudás Julinak emlékezte is a festő mellett, aki vérében százados kéziratok szerzők tehetségét hordozta, a(z) (ön)tudatos alkotóé, akinek halála vesztesége a még mentést végzők kicsiny csoportjának, ennél fogva az egyetemes magyar és keresztény kultúrának.

(T. S.)

Az alábbiakban Olsvai Imre néprajzkutató búcsúbeszédét adjuk közre, mely elsőnek határozza meg Vankóné Dudás Juli helyét, majd Moldován Domokos személyes vallomását, a filmrendezőét, aki elsőnek „vitte képre” Galgamácsa nevezetes szülöttjét, felújítva-gazdagítva ezzel a néprajzi tartalmú dokumentumfilmek sajtósága „műfaját”.

A Magyar Tudományos Akadémia népzene- és néptáncutatói, a zenei közművelődés és hagyományápolás munkatársai nevében veszek búcsút Dudás Julitól. Aki már kislánykorától fogva gyarapította a Néprajzi Múzeum, a Tudományos Akadémia, majd a Népművelési Intézet adattárát sokoldalú művészetével, rajzaival, szóbeli emlékeivel. Aki nélkül huszadennyre sem ismernénk a galgamácsai nép szellemi életét, művészetét, gazdag lelkivilágát.

Szinte jelképes előttem első személyes találkozásunk. 1953 decemberében történt, a Zeneakadémia XV. termében. Kodály Zoltán népzene-fótanszakórájára Borsai Ilona behozta Dudás Julit és kicsi leányát. Kodály tanár úr tekintetében oly meleg szeretetet, szemében oly kedves csillogást láttam földerülni, mint korábban sohasem. Később is csak olyankor jelent meg ez a belső sugárzás Kodály arcán, amikor határontúli magyarral, falusi emberrel, vagy kicsi gyermekkel találkozott. Szinte kivirult, kitárult, – ezt idézte akkor elő Julóék látogatása. Azután alig negyed-félóra alatt feltárultak előttünk Galgamácsa népének érdekes szokásai, dalai és táncai. Kodály röviden és ügyesen kérdeztet, így egymás után jöttek sorba a szomorú nagycsütröttöki ének, a farsangi dal, gyermekjáték, fonódal, katonanóta, párosító ének. Alig győztük írni s kottázni hangjegyzetünkbe. Juli néni is kivirult, sugárzott, – szemmel láthatóan örült, hogy szeretett népéről szólhat és dalolhat. A későbbi években többször találkoztam vele hol itt Mácsán, hol Veresegyházán, hol Budapesten vagy Kecskeméten. Rengeteget köszönhetek én is, munkatársaim is az ő személyes segítségének, tanácsainak és rábeszélő készségének – amikor már házaknál, vagy a templom sekrestyéjében gyűjtöttem, jegyeztem a mácsai énekeket, dalokat, verseket. Jól emlékszem 1957/58 telére is, Muharay Elemér lelkesedésére, amint elolvasta Dudás Juló meghívóit a Művelődési Ház bemutatóira, ahol előadásra került „A mácsai libapásztorlány meg a Tökmag Huszár” és a „Mácsai Gyermeklakodalmas” c. népi játék. Ezzel tehetsége újabb oldaláról mutatkozott be. Kodály szavaival jellemzem, aki barátjának és harcostársának, Bartóknak halála évfordulóján mondta a következőket: „Látva a falu népét, az ott kallódó sok tehetséget és friss életerőt, föltetszett előttünk egy, a népből újjászületett, művelt Magyarország képe. Ennek megvalósítására rászántuk életünket.” És íme, Dudás Júliában is meglátta Kodály, meglátta Muharay Elemér az elhivatottságot.

Kettős tehetséget láttak meg benne: az összegyűjtő, tudatosító, mentőangyal-tevékenységet – és az újjáélesztő, továbbfejlesztő, közkinccsé-árasztó elhivatottságot. Ugyanazt kicsiben, mint amit nagyban maga Kodály és Bartók cselekedett. Ugyanúgy szánta rá életét Dudás Juló is a mácsai népművészetből újjászülető országra, a galgai nép szellemi kincseinek mentésére és világ elé tárására. Nem sajnálta soha idejét, erejét, egészségét, hogy tudatosan mentse és újrateremtse az őseitől önkéntelenül kapott kincseket. Az akadémiai és múzeumi adattárak tanulmányozása közben derült ki, hogy már milyen korán – 1938-tól fogva – segítette elődeim és munkatársaim gyűjtőtevékenységét, gyarapította a Magyar Népzene Tárházát. Dincsér Oszkár a Néprajzi Múzeum fonográfhengerein öröktette meg hangját 1938-ban. Kerényi György, Borsai Ilona és évfolyamtársaim az ötve-

nes-hatvanas években jegyeztük rendre s vettük magnóra sorjában dalait. És jött utánunk Halkovics János, Györgyfalvai Katalin, Csengery Adrienne és Moldován Domokos, meríteni és megújulni a kifogyhatatlan lélekkútból.

Amíg élek, meghatódott hálával gondolok vissza az 1964. évi Nemzetközi Népzenei Tanácskozás magyar népzenei műsorára. Juli néninek köszönhető a műsor két nyitószáma, amely szinte a mácsai mezők teljes virágpompáját, madárdalát, napsugarát hozta a színpadra a pünkösdőrlő gyermekek játékában, meg a nagyleányok karikázó dalaiban és táncaiban. Felejthetetlen örömet éreztem-láttam nemcsak saját szívemben, nemcsak munkatársaim és igazgatóm, Kodály Zoltán arcán, hanem az összes résztvevő külföldi kutató szemében is. Őket is rabul ejtette a hangzó, mozgó magyar népművészet; a galgamácsai játékok, dalok, táncok őszinte szépsége. Hogy ez ilyen fényesen sikerült, abban oroszlánrésze volt Dudás Julónak. Ezután még sok hasonló élményt nyújtott a Kecskeméti Népzenei Találkozó közönségének, majd a mácsai hanglemezek hallgatóinak. A hanglemezek országos viszonylatban is elsők voltak a maguk nemében.

Csodálatos, hogy ez a fáradhatatlan őrangyala népnek és művészetnek mennyit tett a szokások, játékok, táncok, dalok felélesztésén túl is! Ha a népművészet és annak kutatása maga a nemzeti önismeret, a nemzeti lélek igaz feltárása, – akkor a népművészetből születő egyéni alkotó tevékenység s a népművészet terjesztése maga a kollektív önkifejezés. Egy nép lélkének megfogalmazása. Vankóné Dudás Juli egyszerre volt apostola és őrangyala mindkettőnek: önismeretnek és önkifejezésnek. Értéke, jelentősége túlnő Galgamácsa határain, mert egy egész nép, egész nemzet, hat ország magyarjai tanulhatnak tőle példát, meríthetnek erőt és örömet egy műveltebb, boldogabb emberség és magyarság útján.

Csodálatos – de most már hihetetlen és szomorú is. Mert befejezte földi pályáját. Mert közvetlenül, személyesen nem alkot, nem tanít, nem segít többé! Árvák maradtunk. Igaz, gazdag árvák, mert élete és életműve reánk maradt. A mi gondunk és gazdagságunk, a mi kincsünk és kötelességünk, hogy átéljük, átvegyük és tovább vigyük ezt a hagyományt; megőrizzük és megbecsüljük ezt a ritka, rendkívüli örökséget!

*

Egy gyönyörű verőfényes, meleg napon: 1965. június 20-án, az úrnapi körmenet után találkoztunk először itt a galgamácsai kőhídon. Iszonyatos volt hallani mindazt a sértést, megnemértést, amit attól a naptól kezdve, szinte minden hétvégén elsorjáltál nekem.

Jogos panaszaidat 20 esztendősen fejjel hallgatva, művészi vágyaid, terveid engem is égisz repítettek. Éjjeleken keresztül meséltél paradicsomi gyermekkorodról, szeretett szüleidről, akaratban, kitartásban példaként tisztelt édesapádról: Dudás Ferkó bácsiról.

Mire lennék én még képes – mondtad szinte minden beszélgetésünk kezdetén, s ahogy a népmesékben a kiválasztottaknak próbákon kell keresztül jutni, hogy céljukat elérjék, úgy te is az addig még szinte soha nem próbálttal győzedelmeskedtél: megfestetted életműved talán legjelesebb képsorozatát: a Balatonfüreden ma is látható galgamácsai népszokásokat. Azok a jeles napok elevenednek meg nagyméretű képsorozatodon, amelyeknek gyermekkorodban részese voltál te is.

Gyönyörűszép ifjúságodat idézed benne, ahogy korábban, a később festett műveid mindegyikén. Kodály tanár úr mintha a te munkásságodról írta volna ezeket a sorokat: „Népiünk is változott félszázad alatt. Nem félénk, nem gyanakszik, tudatára ébredt a maga és hagyománya értékének, megértéssel nézi és segíti a hagyománya megismerésére törekvő munkát, bár tudja, hogy ennek el kell múlnia. Ifjúságától búcsúzik a nép, tudja, hogy változnia kell a korral, de tudja azt is, hogy lényegét nem cserélhet, ha önmaga akar maradni, ha öregebb korában úgy tekinthet vissza ifjúságára, hogy megismerje magát benne.”

A kiválasztottak csalthatatlan érzékenységgel és akaratával jártad végig utadat, s ahogy Kodály tanár úr írta: öregebb korodban úgy tekinthetsz vissza ifjúságodra, hogy megismered magad benne. De a megismerés kulcsát nekem is átadtad, nemcsak az élő néphagyományt ismerhettem meg a Te segítségeddel, olykor kezemben filmfelvevőgéppel is, hanem emberségből és kitartásból is példát mutattál nekem, s minthogy hűséges tanítványnak mutatkoztam: fiaddá fogadtál, s ezt a fogadott fiúságot büszkén viselem. De büszkék arra mindazok a galgamácsai lányok és fiúk – többen közülük már nagymamák és nagyapák –, akiket te tanítottál meg saját mácsai dalaikra-táncaikra.

A szépre és jóra oly fogékony lelkű lányod, Etelka talán elsőként adta tovább, mint vácgregesi óvónő mindazt, amit tőled tanult, s egy-egy óvodai ünnepélyen, amelyen résztvétel te is, öröm volt látni boldogságtól sugárzó arcodat, amint a kicsinyek ajkáról a mácsai dalokat újra hallhatod. Felbecsülhetetlen a Te munkád, s érett gyümölcsét a mácsaiak – úgy gondolom – csak ezután fogják értékelni igazán.

Ha valaki kíváncsi lesz a következő évtizedekben egy magyar falu múltbéli életére, akkor a leghitelesebb leírásként a te könyvedet, a Falum, Galgamácsát kell mindenkié előtt elolvasni, mert kevés könyv íródott ilyen részletekig menő pontossággal és szeretettel, mint ez az 500 oldalas kötet, gyönyörűszép képeiddel.

A szeretet és szépség labirintusa ez a könyv. Életed summája, amiért mindannyian köszönetet kell mondjunk Neked. Egy francia filozófusné: Simone Weil soraival zárnám búcsúmat, mert úgy érzem most, hogy a legtömörebben az ő szavaival tudom elmondani mindazt, amit rólad gondolok. Pilinszky János fordításában így hangzik: „A szépség labirintus. Sokan elindulnak benne, de félúton elfáradnak. Csak keveseknek van erejük bejutni a labirintus közepébe. Ott Isten várja, fölfalja és kiokádja őket. Akkor – e választott kevesek – kijönnek a labirintusból, megállnak a labirintus bejáratában, s az arra jövőket szelíden befelé tessékelik.”

Te már ott állsz ennek a számunkra még ismeretlen helynek a bejáratánál és szelíden, szinte csak a szemeiddel befelé hívogatsz minket. Kevés időt hagyjál még nekünk, hogy munkáinkkal, tetteinkkel felnőhessünk hozzád.

Irodalom

Vidéki Orfeusz

Tolnai Ottó válogatott verseiről

A vajdasági magyar irodalmi avantgarde-ról, a Symposion-körről és izgalmasan szerkesztett folyóiratáról sokáig csak beavatott filozok, a modernség számára kivívott tágasabb mozgásteret irigylő költők és kritikusok szektái tudtak nálunk; megostromolták a Forum kiadó könyvheti sátrát, saját lehetőségeik megvalósulását, itthon kipróbálatlan irányzatok szövegmintáit keresték és találták meg a vegyes minőségű

papírra nyomtatott kötetekben, a körbeadott lappéldányokban, a vonzó költőné zsúfolt nézőterű előadóján. Egyszer csak azután fordulatszerű változás alakította át a határon túli magyar irodalom recepcióját. A könyvkiadástól az akadémiai irodalomtörténetírásig „hivatalos” figyelem fordult feléje, s ez mindenestre szervezettebbé, rendszeresebbé tette a kapcsolatokat, szélesítette a tájékozódás lehetősé-